Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. rugsėjo 28 d. **Nr. 187 (31)**

Saturday supplement September 28, 2002 No. 187 (31)

Drąsa ir idealizmas viską nugali

2002 metais Vyčio Kryžiaus ordinu Lietuvos valstybė apdovanojo du užsienyje gyvenančius lietuvius: dr. **Kazį Ambrozaitį** ir inž. **Pilypą Narutį**. Plačiau šį kartą susipažinkime su dr. K. Ambrozaičiu. Nepaisant, kad JAV lietuvių visuomenė nuolat girdi apie jo įvairiašakę veiklą, tačiau dar papildomai pateikėme keletą klausimų.

******

— Esate mažiausiai pasakojęs, kur ir kokioje aplinkoje suformavote savo būdą, kas buvo tėvai ir draugai ir kur įgijote patyrimo tokiam darbui?

— Teisingai, apie save mažiausiai kalbu. Ką dariau, visada atrodė, kad per mažai darau ir nepakankamai gerai, kad būtų verta kalbėti. Aplinka, kurioje praleidau savo geriausius brandos metus, nebuvo rožėmis klota, gana vargingais ir vingiuotais keliais vaikščiojau, ne pasišvilpdamas ir ne be rūpesčių. Žemaitišką užsigrūdinimą pradėjau įsigyti jau gimnazijoje (Raseiniai), kai aukštesnėse klasėse teko pačiam užsidirbti dalį pragyvenimo. Tėvai užaugino keturis sūnus ir dukterį tik ant devynių hektarų žemės, ir tik mane vieną užsispyrę leido į mokslą. Tėvas buvo trejetą metų lankęs caro gimnaziją, buvo liaudininkų veikėjas ir vienintelis, kuris sugebėjo savo plačios apylinkės kaimynams padėti parašyti laišką į Ameriką. Išvengė šaukimo į caro kariuomenę, nes vinimi prasidūrė sau ausį, pabėgo į Ameriką, bet po trijų metų, užsidirbęs pinigų, prasidedant Pirmam pasauliniam karui, sugrįžo. Mama buvo šventoji, išmokė pažinti Dievą (ir dažnai kartodavo: vaikeli, nebūk toks, kaip tavo tėvelis, kuris, sugrįžęs iš Amerikos, nupirko stambų ūkį iš Lapgirių dvaro, sumokėjo ir per naktį vėl dvarininkui viską pralošė kortomis). Kaimynai stebėjosi tėvo išmintimi, visada jį sekdavo. Išmokau ir aš daug ko, vasaromis dirbdamas ūkio darbus, nors, ardamas laukus, jis rožančiaus ir nekalbėjo. Seimų laikais turėjo namuose bibliotekėlę, mus pratino skaityti, aktyviai dalyvaudavo seimūnų rinkimuose.

Save laikau pogrindžio darbininku ir pasilikau sau vyresniųjų bendradarbių prisegtą rezistento vardą. Slapto veikimo jau patyriau nuo trečios gimnazijos klasės, įstodamas į ateitininkų organizaciją. Toji organizacija, Lietuvos mokykla ir Lietuvos kariuomenė davė idealistinius gyvenimo pagrindus. Tėviškė buvo atokiau nuo miestų, tarp miškų, pusiaukelėje tarp Raseinių ir Jurbarko. Vėliau toje apylinkėje buvo įsitvirtinę partizanai, generolo Žemaičio bunkeris. Baigiau gimnaziją, priklausydamas bent keturiems lavinimosi būreliams. Įstojau į Karo mokyklą ir baigiau 14-tąją aspirantų laidą. Jau 1940 m. sausio mėn. buvau pakviestas į Kauną ir paskirtas „Pavasario" vyrų sąjungos sporto vadu, teko dirbti su tūkstančiais puikaus kaimo jaunimo. Gyvendamas Kaune, bendravau su įvairių organizacijų veikėjais ir įsigijau daug pažinčių, kurios okupacijų metu daug padėjo.

— Vyčio Kryžiaus ordinu valstybė Jus apdovanojo pirmiausia už dalyvavimą 1941 metų birželio sukilime. Buvot to sukilimo centre Kaune. Kokie svarbiausi momentai užsiliko atmintyje iš to darbo centre ir ryšių su provincija?

— Tenka džiaugtis, kad visuomenė dar mini 1941 m. birželio įvykius, ypač masinius žmonių išvežimus į Sibirą. Tačiau girdime vis mažiau kalbant apie Tautos sukilimą, kuris buvo prieš tuos išvežėjus ir Lietuvos pavergėjus. Tų pavergėjų palikuonims pavyksta istorinį sukilimą užtušuoti, numenkinti jo reikšmę, nutylėti apie lietuvių tautos genocidą. Laikau tiesiog valstybės tragedija, kad prieš dvejus metus Seimas buvo priverstas atšaukti savo demokratiškai priimtą įstatymą, skelbiantį teisėtu to meto Laik. Vyriausybės Nepriklausomybės aktą.

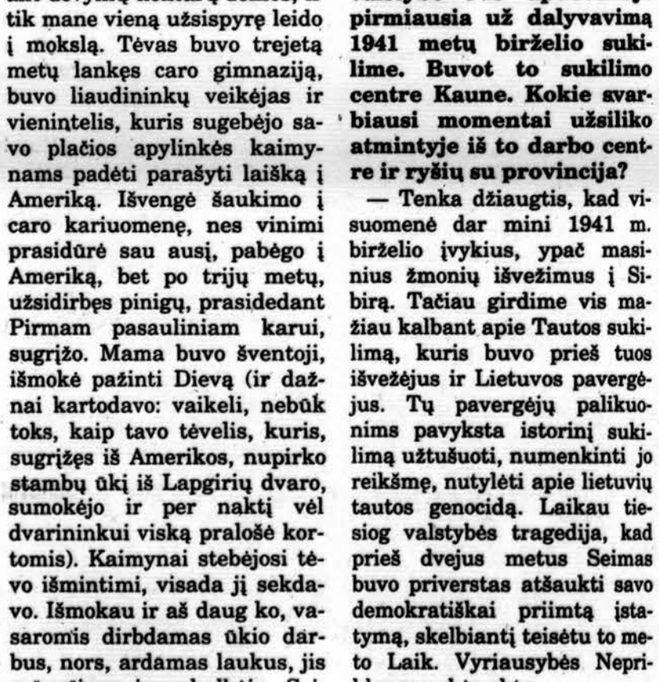

Dr. Kazys Ambrozaitis ir dr. Nijolė Bražėnaitė-Paronetto, šią vasarą, rugpjūčio 20 d., susitikę Dainavoje. J. Urbono nuotr.

Apie sukilimą jau daug kalbėta ir rašyta, bet dar daugiau neužrašyta. Mūsų pokalbyje nenorėčiau vėl kartoti jo eigos, tik galėčiau kai kuriuose vietose stabtelti ir priminti momentus, kuriuos pats pergyvenau. Būti aktyviu rezistentu okupacijų metu, reiškia atsisakyti savo gyvenimo. Išlikti nesuimtam buvo mažiau, negu 10 proc. galimybės. Man teko toji reta laimė, nes į nacių kalėjimą trumpam pakliuvau, tik vokiečiams traukiantis 1944 m. apie liepos 10 d., kai vokiečiai jau buvo atsitraukę ties Vilnium. Tada Kaune, Žaliakalnyje, su savo karininkais turėjome paskutinį pasitarimą ir, kaimynei išdavus, buvome vokiečių apsupti ir suimti. Bet tas įvykis nesiriša su Jūsų klausimu.

Būtų netikslu čia atpasakoti visą pasiruošimą sukilimui ir jo eigą. Laikas ištrina iš atminties smulkmenas, o svarbūs momentai nėra pamiršta mi. Istorikai turėtų labiau suprasti ano meto karo aplinkybes ir neieškoti tikrų ar netikrų dokumentų, nes mes jų nepalikom, net negaminome. Palikti pėdsakus — reiškė iškviesti mirties šešėlį tave sekti. Apsisprendimas ką nors daryti atėjo jau tuo metu, kai 1940 m. birželio 15 statėme „Pavasario" sporto stovyklai palapines Kairiuose prie Šiaulių. Iš gretimo miško į mūsų aikštę įvažiavo sovietų tankas. Virš galvų praskrido nematyto dydžio sovietų lėktuvai. Jauni stovyklautojai sustojo statę palapines, dar tebematau jų išgąsčio ir nežinios veidus. Mečiau darbą ir aš, skubiai grįžau į Kauną pas kun. Alfą Lapę, kurio butas buvo virš Pozdniakovo, Maskvos pasiuntinio. Nuvykę į „Pavasario" centrą, pasikvietėme kitus centro valdybos narius, pradėjome atrinkti ir pakuoti svarbesnius sąrašus bei dokumentus. „Pavasario" s-ga tada turėjo 80,000 narių. Tuo momentu sutarėme, kad „turime ką nors daryti". Taip gimė pasipriešinimo mintis, kuri nepaliko manęs daug metų. Pirmą pogrindžio „krikštą" turėjau, įsijungęs į „Laisvosios Lietuvos" kolektyvą Kaune, vadovaujamą Povilo Malinausko. Mano bendradarbis *Pavasario* žurnalo administratorius V. Telksnys paprašė apipavidalinti pirmąjį puslapį laikraštėlio *Laisvoji Lietuva*, kurį redagavo Pranas Rinkevičius, *XX Amžiaus* žurnalistas. Savo ranka nupiešiau antgalvį. P. Malinauskas rotatoriumi 500 egz. to pirmo laikraštuko išspausdino savo bute. Tai buvo 1940 m. rugsėjo galas ar spalio pradžia. Spalio gale keletai dienų išvykau į Raseinius ir tėviškę, nusivežiau ir to laikraščio bei kitų atsišaukimų išplatinti. Sugrįžęs patyriau, kad tos mano grupės penki yra areštuoti. Tik mes keturi iš to aktyvo likome nesuimti. Išlaikęs šį pirmą egzaminą, supratau, kaip dirba saugumas ir kokios yra privalomos taisyklės pogrindžiui: mažai kalbėti, kuo mažiau žinoti apie savo organizaciją, būti drąsiam, nerašyti dokumentų, bet laikyti atmintyje, nepalikti pėdsakų, gerti iš tuščio. Nors spaudai buvo paruoštas ir antras laikraščio numeris, bet dėl suėmimų jis daugiau nepasirodė. Po sukilimo suimtieji sugrįžo iš kalėjimo ir vėl visi aktyviai dirbome vokiečių okupacijos metu, bet jau prieš nacius.

Dr. Adolfas Damušis (kairėje) ir dr. Kazys Ambrozaitis Vilniuje, Prezidentūroje, 2002 m. rugpjūčio 6 d., kur dr. Ambrozaitis buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu.

— Kaip įsijungėte į LAF organizaciją ir sukilimą?

— 1940 m. rudenį padaviau prašymą į Medicinos fakultetą Kaune, bet politrukas Sipavičius nepriėmė, ant prašymo pažymėjo „liaudies priešas". Tada su tokių šešiolika kolegų buvom priimti į Veterinarijos akademiją. Ten buvau išrinktas į studentų atstovybę. Iš penkių atstovybės narių tik vienas buvo nepatikimas, jo į posėdžius dažnai nekviesdavau. Mane kontaktavo med. stud. B. Stasiukaitis ir paprašė suorganizuoti penketukais Veterinarijos akademijos studentus. Sėkmingai atlikau. Vilijampolėje turėjom nuolatinį trejetuką: ltn. Vytautas Stonis — kadro karininkas, pasiraukęs iš aktyvios ulonų tarnybos, buvo sprogmenų specialistas, turėjo gerus ryšius su pulk. Vėbra, pulk. Jankausku ir kitais, ir Albinas Jaudegis — artimas kolega iš Karo mokyklos, suvalkietis. Visi trys iš Vilijampolės, palaikėme ryšį su centru ir kt. Mano pradiniai ryšiai buvo su kan. P. Dogeliu, kun. V. Dabušinsku, dr. J. Leimonu, prof. J. Eretu ir su daugeliu savo kurso karo mokyklos kolegų. Gyvenau Vilijampolėje pas Lietūkio sandėlių ir tiekimo skyriaus viršininką A. Žemaitį, kuris, sukilimo ar Kauno apsupimo atveju, patikėjo mums sandėlių raktus. Mano kambaryje R. Šatas, atsiųstas iš Kauno štabo, įrengė radijo siųstuvą, kurį galėjome panaudoti tik kritiškos padėties atveju. V. Stonį, dėl jo vyresniškumo ir patyrimo, laikėme savo viršininku, jis turėjo nuolatinį ryšį su Kauno centru per P. Žukauską, ir gana dažnai tiesiogiai su L. Prapuoleniu, kurį laikėme visų pogrindyje dirbančių studentų viršininku. Su plk. Jankausko kariniu sektoriumi palaikėme ryšį tik per V. Stonį ir Vl. Čyvą. A. Jaudegis irgi turėjo savo ryšius, bet vienas kito ryšių detaliai stengėmės nežinoti. Į pasimatymus su tais „viršininkais" eidavome kartu su Stoniu.

Pasiruošimą sukilimui vykdėme sutartinai, pagal galimybes, niekas nesirūpino, kas yra „viršininkas". Man teko ryšiai su Žemaitija, imtinai Raseiniais, kur buvo telkiamos lėšos ginklams įsigyti ir šalpai, o dažnai ir su politiniu skyrium (Damušiu, Brazaičiu, Ivinskiu, Virbicku, Strebuliu ir kt.). Teko rūpintis paslėpimu granatų, sprogstamos medžiagos ir trumpų ginklų, kurių turėjome tik keletą.

Žiemai baigiantis, atėjo nepažįstamas asmuo, nieko nepasakęs, paliko voką ir dingo. Tame voke radau dviejų puslapių LAF statutą. Tada dar nieko apie LAF nežinojome, todėl pabijojau jį laikyti. Nuėjau vakare pas kan. P. Dogelį, jis leido tą laišką paslėpti katedroje. Naktį vikaras atidarė bažnyčios duris, voką užkišau už paveikslo prie kairiosios sienos šoninio altoriaus. Po trumpo laiko iš Prapuolenio ir Žukausko grupės sužinojome, kad jau turi ryšį su Škirpos centru Berlyne. Mūsų Kauno ir Vilniaus grupės, kurios tada tarpusavyje vadinomės „aktyvistais", turi tikslus — išsilaisvinti iš sovietų vergijos, — buvo nutarta priimti Berlyno pavadinimą „Lietuvių aktyvistų Frontas", nes bendrieji tikslai sutapo. Tekdavo sutikti ir palydėti vieną motociklistą, kuris buvo ryšininkas tarp Vilniaus ir Kauno štabo. Kai jis nepasirodė, sužinojome, kad Bulvičiaus štabą saugumas sulikvidavo, tada jo likučiai LAF vadovybę pavedė Kauno grupei. Tik vėliau po sukilimo teko matyti įvairių komplikuotų „LAF statutų" bei nurodymų, kurie mums buvo įtartini ir į juos nekreipėme dėmesio, nes mano paslėptas pirmasis LAF statutas buvo trumpas ir paprastas. Intensyviai ruošėmės sukilimui, jautėme Kauno štabo vadovybę ir gegužės mėn. pradžioje jau buvome pakankamai pasiruošę.

Jaunystėje visa tai buvo įdomu, gerai nesupratome pavojaus ir nejautėme nuovargio. Prasidėjus išvežimams, suorganizuoti būriai pradėjo nerimti ir vis klausdavo, kada prasidės karas. Šalia rizikos, buvo ir linksmų momentų. Vėlų rudens vakarą sugrįžau į savo kambarį tuo momentu, kai šeimininkė Žemaitienė ruošėsi užkurti pečių. Tuo metu saugojau apie dešimt kilogramų trotilo lazdelių, suvyniotų į senus laikraščius. Tą ryšulį buvau virvute įtraukęs į kamino vidų, atrodė, kad buvo slepiami lašiniai. Pradaręs duris, puoliau ant šeimininkės ir laiku išmušiau iš rankos degtukus, kad nesusprogdintų mano „lašinių" ir kartu namo. Buvo ir pavojingesnių momentų. Teko organizuoti sargybas, kai vyko pasitarimai, sudarant Laikinąją Vyriausybę prof. J. Meškausko kabinete Savanorių prospekte. Teko organizuoti apsaugą ir būti kartu, kai V. Stonis atjunginėjo minų sprogiklius Centriniame pašte nuo pakastų minų, paruoštų pašto susprogdinimui.

— Kur ir kokias pareigas ėjote sukilimo metu?

— Mūsų trejetukui buvo pavesta Vilijampolės apylinkės ir Petro Vileišio tilto apsauga. Mano vadovaujamas būrys, daugiausia iš akademijos studentų, buvo pasiruošęs, kai kurie miegodavo arklidėse ant šieno. Vyko išvežimai, daugelis namie nemiegojo. Pamenu, V. Stonis paprašė nuvykti į Aleksotą ir ten susitikti su P. Žukausku, o pats budėjo mano kambaryje prie telefono ir radijo siųstuvo, nors siųstuvas dar nebuvo įjungtas. Aleksote Pilypas Ž. man pristatė dvi gražuoles ir liepė patruliuoti pagrindinėje gatvėje, kad nebūtų įtarimo. Tos gražuolės buvo dvynukės ir man atrodė visiškai neatskiriamos. Buvau sumišęs, nes vis maišiausi, kuri yra Nijolė, o kuri Vida. Jos tada nežinojo, kad aš kišenėse turėjau dvi granatas ir pistoletą. Tuo metu Aleksote Romas Šatas vedė slapto radijo transliaciją, susisiekė su Rytprūsiais (Tilže) ir pasikeitė informacija apie galimą karo pradžią. Mūsų uždavinys buvo laiku perspėti ir sutrukdyti, jeigu raudonarmiečių specialus radijo bangoms gaudyti autovežimis pravažiuotų tuo keliu ir kad Šatas su svita galėtų pasislėpti. Vieną dieną prieš sukilimą su Stoniu nuvykome į Kauno senamiestį susitikti su rekomenduotu asmeniu. Jis, atrodo, buvo angažuotas ltn. Jucevičiaus, su kuriuo Kauno štabas turėjo ryšį.

Nei mes, nei tas asmuo nepasisakėm pavardžių, bet buvo plepus, visą laiką niūniavo dainas ir sakėsi, kad savo tėvo niekad neturėjęs ir esąs konservatorijos studentas. Jis buvo Pirmos milicijos nuovados viršininko pavaduotojas, jam davėme vardą „Mergos vaikas" ir susitarėm, kad jis mums parūpins ginklų. Didžiai nustebome, kai jis kitos dienos vidurdienyje pasibeldė į mano kambario duris, atnešė du sunkius ryšulius ir pasakė: „...tai atnešiau, bet daugiau nebegrįšiu, kiškite mane po bačka". Išpakavę radome apie dvidešimt policijos pistoletų. Paaiškino, kad ryte sukvietęs visus milicininkus ir surinkęs jų ginklus patikrinimui. Dalį jų nusiuntėm į štabą, o kitus panaudojom vietos būriui.

Budėjome mano kambaryje su Stoniu, kai apie 3:30 v. ryto suskambėjo telefonas. Kauno štabas pranešė, kad sukilimą pradedame: Stoniui tuoj atvykti į štabą (Senelių namai), o man užimti Kauno pirmąją nuovadą ir ten įsirengti būstinę. Su dideliu džiaugsmu sutikome įsakymą, tik buvo nusivylimas, kad reikia palikti Vilijampolę, kur mums taip viskas žinoma. Pasikvietę keletą studentų-partizanų, valtimi persikėlėme per Nerį virš Vileišio tilto. Stonis su Jaudegiu nuvyko į Radijo stotį, o aš su keturiais „partizanais" apsupau iš dviejų pusių Pirmą nuovadą Daukšos g. Mūsų nustebimui, milicininkai jau buvo pabėgę, tik radome vieną tech. stud. Aleksą Bendinską, atėjusį iš štabo. Nusivylimas, kad nereikėjo nei šūvio iššauti. Pradėjome registruoti sukilėlius, pasikviečiau ir pasilikusius V. Akademijoj. Šautuvų pradžioje neturėjome, bet greitai pasirūpinome, nuginkluodami besitraukiančius sovietų karius. Vėliau dar atsivežėme iš sandėlių. Per dvi dienas užregistravome apie 300 partizanų, buvo paskirta senamiesčio teritorija — Neries-Nemuno santaka, linijoje nuo Vileišio tilto iki Centrinio pašto. Čia turiu pastebėti, kad LAF būriai buvo negausūs, bet gerai organizuoti. Tai rezultatas beveik pusmečio pasiruošimo. Prie jų greitai jungėsi šauliai, buvę kareiviai ir kt. Tačiau, kai per radiją išgirdo paskelbiant nepriklausomybę, spontaniškai formavosi būriai, su kuriais nebuvo ryšio, keletas jų veikė savarankiškai. Nepamirštama naktis iš sekmadienio į pirmadienį, įsitvirtinus Pirmoje nuovadoje. Himnas gatvėse, paskelbus nepriklausomybę.

Savo būrį nuvedžiau patikrinti Vileišio tiltą, pasipylė kulkosvaidžio ugnis iš kito galo tilto, mes atsakėme savo ugnimi, sugulę po patilte. Nukirpome dvi poras karškų laidų, bet sužeistų patizanų nebuvo. Tas paskutinis sovietų dalinys tuoj pasitraukė. Aleksoto tiltas ir užnemunė priklausė kitam būriui, ten buvo aukų (Dženkaitis), bet mano teritorijoje tik vienas studentas (Žyvatkauskas) buvo politruko nušautas ties prezidentūros sodeliu.

Nukelta į 3 psl.

Šį šeštadienį priedo puslapiuose

Dr. Kazys Ambrozaitis atminimais grįžta į buvusias jaunatviško ryžto ir kovos dienas (1 psl.)

Mizgirių gintaro muziejus, JAV LB Kultūros tarybos dėka, dalijasi savo lobiais su užsienio lietuviais ir kitataučiais; prisimenama sukaktuvininkė E. Dauguvietytė-Kudabienė (2 psl.)

Juozo Tysliavos-Telesforo Valiaus talentai susijungia knygoje *Tawa Nouson*; premijuotasis leidinys apie prof. Pr. Dovydaitį (3 psl.)

Vilties keliu per gyvenimą — A. ir dr. J. Kazickai; Alfonsas Tyruolis pateikia poezijos vertimų (4 psl.)

Mizgirių gintaro muziejus Nidoje. Priekyje: Juodkrantės lobio gintarinių amuletų ąžuolinės skulptūros.

Nuostabi gintaro paroda

Stasė E. Semėnienė

Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba, it kultūros židinys, ir šviečia, ir šildo. Energingoji ir kupina sumanymų antrą kadenciją bevaranti pirmininkė Marija Remienė vis knisasi gilyn į Lietuvos kultūrinę dirvą, kad tik suradus naujų vertybių ir pateikus jas išeivijai. Jos tikslas – siekti tik pačių vertingiausių, aukščiausios rūšies meno bei kultūros išraiškų. Ir taip kultūriniai renginiai vejasi viens kitą šiame krašte – vienam renginiui dar nepasibaigus, jau ant kulnų lipa kitas.

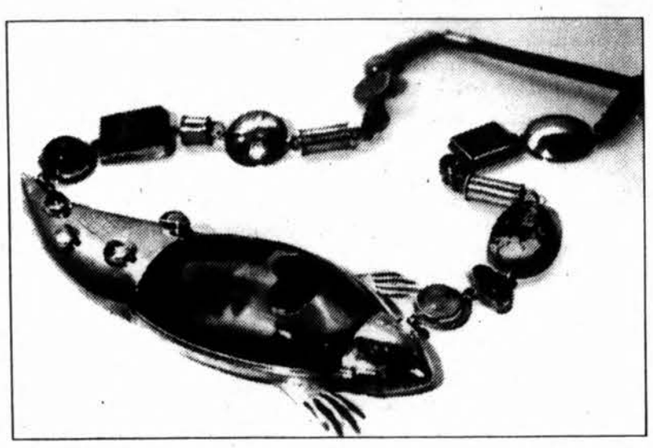

V. Matulionis. Kaklo papuošalas (sidabras, gintaras, brangakmeniai).

Štai ir vėl smagi naujiena išeivijai: nepailstamai M. Remienei pasisekė gauti iš Lietuvos vertingą kilnojamąją gintaro parodą. Uždavinys nelengvas, painus, daug pastangų reikalaujantis: kilnojamos parodos brangus atvežimas, dar brangesnė jos apdrauda ir t.t. Tačiau M. Remienė svajojo JAV LB Krašto tarybos suvažiavimo proga rugsėjo 21–22 dienomis Vašingtone, DC, atidaryti gerą meno parodą, kuria galėtų žavėtis ne tik lietuviai, bet dar svarbiau – ir amerikiečiai bei kitataučiai. Tuo metu LB Tarybos nariai lankys JAV senatorius, Kongreso narius bei kitas Amerikos įžymybes. Todėl toji paroda Vašingtone buvo atidaryta rugsėjo 20 d., o Čikagoje veiks nuo spalio 5 d. Lietuvių dailės muziejuje Lemonte.

Atrodo, M. Remienės planai gerai pasisekė: mačiusieji šią parodą Lietuvoje teigia, jog ji pranašesnė bei meniškai vertingesnė už gintaro parodą, esančią Tiškevičiaus rūmuose Palangoje.

Vaidilutė Vidugirytė ir Jonas Balčiūnas. Žiedas (sidabras, gintaras).

Gintaras nuo senų senovės buvo didžiai vertinamas: jį dievino akmens amžiaus žmogus, taip pat bronzos amžiuje graikai bei romėnai. Gizos piramidėse rasta gintarų, kur jie buvo palaidoti kartu su faraonais prieš daugiau kaip 5000 metų. Martha Washington, pirmojo JAV prezidento George Washington žmona, gavo dovanų Baltijos jūros gintaro vėrinį, kuris dabar rodomas Smithsonian instituto muziejuje. Gintaru žavėjosi ne tik dėl jo grožio bei meniškumo, bet jį vertino ir dėl jo gydomosios galios.

Patys žinomiausi gintaro turtai – kambarys, kurio sienos buvo padarytos iš gintaro panelių, menininkų išraižytų Gdanske (Danzige), Lenkijoje, užsakius vienam karaliui XVIII a., dingo iš Rusijos rūmų Carskoje Selo (nuo 1937 m. – Puškin), netoli Petrapilio, per vokiečių okupaciją II Pasaulinio karo metu.

Nuo neatmenamų laikų Baltijos jūros bangos išmesdavo gintarą į Lietuvos pajūrį. Dabar jo dirbinių randama archeologiniuose lobiuose; gintaro karoliai virto tautinio drabužio dalimi. Požiūrį į gintarą, kaip tautos simbolį, gintaro karoliais pasipuošusios lietuvaitės įvaizdį XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje suformavo tautinio išsivadavimo judėjimo rašytojai, poetai.

Didžiąją gintarinių papuošalų dalį tiek anksčiau, tiek ir dabar Lietuvoje pagamina liaudies meistrai bei amatininkai. Iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos Lietuvoje buvo mažai profesionalų juvelyrų. Dvejetas pačių žymiausių buvo Feliksas Daukantas ir Kazimieras Simanonis, kurie su meile bei nuoširdžiu atsidėjimu skyrė labai daug dėmesio gintarui.

Ir štai iš Lietuvos ateinančiomis žiniomis: „Keisti susidariusį požiūrį į gintarą imasi nuo šio dešimtmečio pradžios: 1990 m. Taikomosios dailės muziejuje surengta juvelyrinių dirbinių paroda. Tačiau programinės iniciatyvos skatinti juvelyrų dėmesį gintarui, sugrąžinti jį į šiuolaikinio profesionalaus meno ieškojimų sferą ėmėsi Kazimieras ir Virginija Mizgiriai. Fotomenininkas, pajūrio kopų fotografijų albumo autorius Kazimieras Mizgiris ir jo žmona Virginija 1992 m. vaizdingiausiame Lietuvos kurorte Nidoje įsteigė muziejų-galeriją, kur įrengė su gintaru, gamtos dovana, supažindinančią parodą bei dailininkų ir liaudies meistrų papuošalų specialų skyrių. Skatindami dailininkus dirbti su gintaru, jie sudarė galimybes rengti parodas: šioje galerijoje apie dešimt dailininkų bent po kartą išstatė savo sukurtus kūrinius. Tačiau Nida – vasarvietė, ne sezono metu čia gyvenimas apmiršta, o gintaro paroda susižavėję žmonės norėjo matyti ją ir sostinėje. Sumanymas gintaro muziejų-galeriją atidaryti Vilniuje įgyvendintas 1998 m. pavasarį. Muziejus-galerija Nidoje taip pat liko gyvuoti. Aštuonių dailininkų, tarp jų žinomiausių lietuvių juvelyrų, darbų kolekcijas V. ir K. Mizgiriai kaupė ištisus septynerius metus. Vilniaus muziejuje-galerijoje jos puikiai profesionaliai išdėstytos: stiklinėse vitrinose išdėliotus kūrinius patogu apžiūrėti, jie neblogai apšviesti, o vitrinų dugne esantis smėlis sukuria gintarui derančią atmosferą".

Šioje vienintelėje savo rūšies įdomioje gintaro parodoje dalyvauja aštuoni Lietuvos meno kūrėjai-dailininkai. Kiekvienas jų pasižymi individualumu, originalumu bei savitumu.

Birutės Stulgaitės, 1977 m. Taline, Estijoje, baigusios metalo apdirbimo specialybę ir tapusios viena žymiausių Lietuvos juvelyrių, kūrybos bruožas sietinas su minimalizmo principais. Jos kūriniai pasižymi lakoniška menine raiška. Segė gimsta iš kelių sidabro lankelių, skrydžio erdvėje jų susilietimo bei išsiskyrimo, kurį kartais paženklina mažytis brangakmenėlis ar gintaras.

Ne mažiau įspūdinga B. Stulgaitės kolekcijos dalis – tradiciškesni papuošalai. Šlifuotų ir poliruotų, kitaip tariant, „civilizuotą", o ne natūralų gintarą dailininkė vykusiai suderina su metalu: skaidrų švytintį gabalą subtiliu brūkštelėjimu akcentuoja paauksinta vielele, plokščios matinio gintaro segės kontūrus pabrėžia siauras sidabro apvadas.

Kitas dailininkas – Žilvinas Bautrėnas, 1980 m. baigęs meno kūrėjo projektuotojo specialybę Vilniaus dailės akademijoje, taip pat yra vienas ryškiausių kūrybinę brandą pasiekusios lietuvių juvelyrų kartos atstovų. Jo požiūris į gintarą – iš gintaro teikiamų raiškos galimybių jis pasirenka tik tas, kurios atitinka jo sumanymą. Pasak Ž. Bautrėno, jis iš anksto turi žinoti, ką darys su gintaru. Nuostabiai įdomus yra jo kūrinys, pavadintas „Tie, kurie netilpo į Nojaus laivą".

Vytautas Matulionis, 1976 m. baigęs metalo apdirbimo specialybę, buvo vienas pirmųjų iš tos kartos, kuri į lietuvių juvelyriką atnešė atsinaujinimo dvasią. Dabar jis – susiformavusio braižo auksakalystės meno profesines paslaptis įvaldęs dailininkas.

Išvardintieji dailininkai – kūrybinės brandos pasiekę juvelyrai galiūnai. Parodoje taip pat buvo ir jaunesnių, mažesnę patirtį turinčių menininkų rinkinių.

Ąžuolas Vaitukaitis, 1975 m. baigęs architektūros studijas, savo meninius polinkius įgyvendindavo tapydamas, drožda mas medį ir dramblio kaulą. O neseniai ėmėsi ir gintaro papuošalų meno.

Solveiga Krivičienė, 1991 m. baigusi meno kūrimą-projektavimą Vilniaus dailės akademijoje, ieško netradicinių gintaro ir metalo sąveikos būdų. S. Krivičienės ieškojimas yra perspektyvus.

Danguolė Baravykienė, pradėjusi nuo gintaro apdirbimo Klaipėdos „Dailėje", jau yra sukūrusi daug savitų papuošalų iš gintaro. Ji viena pačių pirmųjų panaudojo neapdoroto gintaro dekoratyvines galimybes, ieškojo sąsajų su archeologinių radinių stilistika. Dailininkei puikiai sekasi kurti archaišką įspūdį.

Senųjų kultūrų atsiminimai labai ryškūs Algio Mikučio (1979 m. įgijusio aktoriaus diplomą) kūryboje. Jis savo meninį polinkį įgyvendina iš mamuto ilties, o pastaruoju metu – ir iš gintaro padarytose mažųjų formų skulptūrose. Dailininkas pasisako jaučiąs dvasios giminystę su XVIII a. vokiečių gintaro skulptūrėlėmis, su Tolimųjų Rytų daile.

Raimondo Padleckio, baigusio metalo apdirbimo Dailės akademiją Taline, segės ir auskarų komplektas - labai skoningas kelių rūšių gintaro viename papuošale derinys. Vaizduojantys varpus (auskaruose) ir kalnelius (segėje) skaidrūs, tamsiai geltoni stilistiškai dera su šviesaus gintaro fonu bei smulkiomis sidabrinėmis figūrėlėmis.

Vitalijus Milkintas, savarankiškai išmokęs juvelyrikos meno, išstato savo sukurtą karūną ir kaklo papuošalą. Sumanymą turbūt lėmė paskirtis – būti puošniems, netgi teatrališkiems. Medžiagos derinamos kontrasto principu: šviesų gintarą papildo tamsios ažūrinės metalo detalės, šventišką spindesį paryškina perlamutras.

Garsinant pačią parodą, rašoma, jog „Lietuvių juvelyrų kūryboje matyti siekis sugrąžinti gintarą, lietuvių kultūrai tokį savą ir brangų, į jam deramą vietą tarp dabarties dvasinių ir materialinių vertybių. Labai svarbus iniciatorių ir organizatorių vaidmuo teko ir tenka Kazimierui ir Virginijai Mizgiriams - Gintaro muziejaus-galerijos steigėjams ir savininkams".

Tokią vienkartinę nuostabią parodą turėtų aplankyti jauni ir seni. Tai reta proga – nepakartojama!

Parodą finansavo Lietuvių fondas. Garbė Lietuvių fondui, kad gintaro parodą galės pamatyti plačioji išeivijos visuomenė, o ypač įtakingi amerikiečiai.

Elena Dauguvietytė — Kudabienė sukaktuvininkė

Anatolijus Kairys

Taip, sukaktuvininkė. Aktorė, režisierė, Hamiltono dramos sambūrio „Aukuras" vadovė, lapkričio 5 d. švenčia 80 našių, darbingų ir prasmingų metų sukaktį. Gimusi 1922 m. žymaus Lietuvos teatro aktoriaus ir režisieriaus Boriso Dauguviečio šeimoje, dar vaikystėje ji pradėjo sekti tėvo pėdomis ir jo neapvylė.

Borisas Dauguvietis (1886-1949) mokėsi Petrapilio valstybinėje teatro mokykloje, iki 1914 m. dirbo Petrapilio Mažajame teatre aktoriumi. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, Biržuose vedė „Mūzos" teatro mokyklą ir rengė spektaklius. Nuo 1923 m. buvo Kauno valstybės teatro režisieriumi, surežisavo daug pasaulinio garso veikalų, kaip Meterlinko „Nekviestoji viešnia", Hauptmano „Hanelė", Putino „Valdovas" ir kt. Taipgi pasižymėjo kaip aktorius Hamlete, Skirgailoje ir kt. veikaluose. 1934 m. paskirtas Šiaulių valstybinio teatro direktoriumi.

Tokios patirties tėvas netruko pastebėti dukters Elenutės palinkimą vaidinti, pastebėjo jos troškimą padaryti teatrą antrais savo gimimo namais, todėl ją lavino, švietė ir mokė vaidybos meno iš pat mažens. Reikia manyti, kad kiekvienas aktorius nešioja savyje norą nors valandėlei atsiskirti nuo realybės ir būti kuo nors kitu negu yra. Jau gimnazijoje jos vaidybiniai gabumai buvo pastebėti: vos sulaukusi 17 metų, buvo pakviesta į Kauno Jaunimo teatrą dirbti aktore. Ir čia ji vaidino iki 1944 metų — net dvylikoje veikalų. Pasitraukusi į Vokietiją, įsijungė į Augsburgo dramos grupę, ir čia, šalia vaidybos, surežisavo K. Binkio „Atžalyną".

Tačiau ryškiausiai Sukaktuvininkės teatrinė veikla iškerojo Hamilton, Kanadoje, į kurią persikėlė gyventi 1949 m. Hamiltone ji 1950 m. įsteigė dramos mėgėjų teatrą, kurį pavadino „Aukuro" vardu. Čia ji vaidino ir režisavo veikalą po veikalo, su jais gastroliavo po visą Kanadą ir Šiaurės Ameriką, susilaukė gražaus, pelnyto įvertinimo bei įvairių žymenų.

Stebiesi žiūrėdamas į jos repertuarą. Įvairus žanras — nuo komedijos iki tragedijos, gausybė veikalų, gausybė autorių, savų ir svetimų. Iš kur tiek energijos, patirties ir su manumo ėmė ši reta asmenybė? Dargi augindama šeimą. Tai jos asmeninis „Ego". Kito atsakymo nėra. Su savo ištikimais aktoriais ji apkeliavo visus tremtinių telkinius, taip pat ir Lietuvą, kur suvaidino keletą veikalų.

Beveik visi lietuvių autoriai įkelti į sceną, kitų veikalai net du ir tris kartus. Iš viso pro Kudabienės rankas praėjo daugiau nei 50 veikalų ir apie 30 įvairaus pobūdžio montažų įvairioms progoms paminėti. Prisiminkime nors keletą: K. Inčiūros „Vincas Kudirka", V. Putino „Valdovo sūnūs", S. Čiurlionienės „Aušros sūnūs", P. Vaičiūno „Tėviškės pastogėj", V. Krėvės „Mindaugo mirtis" ir t.t.

Neužmiršo ji ir išeivijos autorių. Išvedė į sceną V. Alanto „Buhalterijos klaidą", A. Škėmos „Vieną vakarą", A. Rūko „Bubulį ir Dundulį", B. Pūkelevičiūtės „Antroji Salomėja painiavose", J. Griniaus „Gulbės giesmę" ir daug kitų.

Tartum savųjų nebūtų gana, rež. Kudabienė pastatė daug svetimų autorių veikalų, kuriuose ir vaidino, ir režisavo. Pvz., I. Fuld „Mokyklos draugai", J. B. Priestly „Inspektorius atvyko". J. B. Moliero „Šykštuolis", H. Anderseno „Sniego karalienė", Garcia Lorca „Bernardos Albos namai" ir daug kitų. Visų neįmanoma išvardyti. Ir nėra reikalo — turime tikslų vaizdą apie šią išeivijai Dievo duotą teatro Žvaigždę.

Elena Dauguvietytė-Kudabienė

Sukaktuvininkė padarė daugiau negu įmanoma. Ir ne bet kaip, ne atkištinai — visi pastatymai pažymėtinai geri. Ji laimėjo eilę žymenų, tarp kurių žymenį už kostiumus ir žymenį už iškiliausią teatrą Čikagoje vykusiuose Teatro festivaliuose. Tuo metu man teko garbė tris kadencijas būti JAV LB Kultūros tarybos pirmininku, todėl gerai pažįstu dramos sambūrius ir žinau jų vadovų rūpesčius. Lengviausia dirbti buvo su „Aukuro" vadove — ji priimdavo visas mano sąlygas, atvažiuodavo sunkvežimiu nakties metu (dienos metu aktoriai dirba, jų neišleidžia iš darbovietės). Prisimenu, neturėjau laiko jų gražiai priimti, nei tinkamai išleisti ar padėkoti. Sunkūs buvo laikai ir sambūriams, ir Kultūros tarybai.

Sukaktuvininkė buvo ne vien režisierė, bet auklėtoja ir mokytoja. Gyva ugnimi liepsnojančiame „Aukure", kuris dega jau 52 metus, ji subūrė apie 150 jaunimo ir vyresniųjų, mokė, ugdė, lavino. Mokėjimas ir sugebėjimas su tiek aktorių darniai sugyventi, su tiek talkininkų vieningai dirbti, bendradarbiauti — irgi talento žymė. Pasisakymuose ji yra pareiškusi kelias savo gyvenimo mintis. Štai viena:

„Kiekvienas veikalas, sukurtas rašytojo, yra prasmingas, reikalaujantis brandžių repeticijų, aktorių pasišventimo ir meilės lietuviškam teatrui. Deja, ne visi tai supranta. Gal ir yra asmenų, kurie nė karto į mūsų vaidinimus neatsilankė. Tačiau dauguma mus rėmė ir ateidavo į mūsų spektaklius. Žinau, yra tokių žiūrovų, kurie nepraleisdavo nė vieno veikalo. Ačiū jiems".

Ir mes, žiūrovai, ir Jūsų darbų stebėtojai iš arti ir toli, tariame — ačiū Jums, garbi režisiere Jubilijate, ačiū už įdėtą darbą, ačiū už viso gyvenimo auką lietuviškam teatrui. Gyvuokite ilgai ilgai ir toliau būkite žiburiu liūdnoje išeivijos naktyje. Gyvename svetimoje žemėje, be savo tėvynės, Jūsų vaidinimai nors trumpai valandėlei nukelia mus į savo gimtą žemę.

Lietuvos prezidentas V. Adamkus ją pagerbė Gedimino medaliu.

*** Tarptautinės aukštosios vadybos mokyklos specialistai** gavo pasaulyje pripažįstamus diplomus. Tarptautinė aukštoji vadybos mokykla Kaune, kurią prieš 3 metus įsteigė Norvegijos vadybos institutas, jau išleido dvi vadybos magistrų laidas. Pastaroji laida, kaip ir prieš tai buvusioji, gavo ne tik Tarptautinės aukštosios vadybos mokyklos, bet ir vakarietiškus, pasaulyje pripažintus Norvegijos vadybos instituto magistro diplomus. (KD, Elta)

LEIDINIAI

Paminklas praeities aidams

Kadaise profesorius P. Galaunė, kartu su progresyviąja Lietuvos inteligentija įsteigęs Kaune XXVII knygos mėgėjų draugiją, siekė propaguoti dailiąją knygą, vienyti rašytojus ir dailininkus, rengti meniškai apipavidalintų knygų parodas. 1937 m. Paryžiaus Pasaulinėje parodoje V. Petravičiaus iliustruota lietuvių liaudies pasaka *Gulbė karaliaus pati* laimėjo Grand Prix, nutiesė kelius į tarptautinį lietuvių knygos meno pripažinimą. Šiandien jau neįsivaizduojame knygų be V. K. Jonyno, P. Augiaus-Augustinavičiaus, A. Kučo, P. Repšio, S. Eidrigevičiaus, S. Valiuvienės, A. Makūnaitės, A. Každailio iliustracijų, daugelis jaunųjų Lietuvos iliustratorių dalyvauja prestižiniuose pasauliniuose knygų konkursuose ar knygų mugėse. Meniškai apipavidalinta knyga dažnai turi savo istoriją, kuri siejasi ne tik su Lietuva, bet ir rutuliojasi pasaulio kultūrų kontekste. Tokia išskirtinė knyga — Lietuvos knygynuose neseniai pasirodžiusi Juozo Tysliavos istorinė poema *Tawa nouson* (Tėve mūsų), skirta tragiškai išnykusios prūsų tautos atminimui. Šiai knygai prieš keturis dešimtmečius Kanadoje teptuku, plunksna, tušu ir spalva iliustracijas nupiešė, o tekstą kaligrafiškai išrašė ranka dailininkas Telesforas Valius. Puikiai apipavidalinta knyga dėl įvairių priežasčių užsienyje taip ir nebuvo išleista.

T. Valiaus *Tawa nouson* maketą, besilygiuojantį, anot I. Korsakaitės, į vienetinius bibliofilinius leidinius, vadinamąsias dailininko knygas, sukurtas Pablo Picasso, Marco Chagall, Henri Matisse, Pierre Bonnard, Andre Derain, Raoulo Dufy, Lietuvos leidykloms pristatė T. Valiaus sūnėnas dailininkas Vytautas Valius. 1988 m. apsilankęs Kanadoje jis, kartu su dailininko našle, rūšiavo T. Valiaus kūrybinį palikimą. Skaitlingi T. Valiaus darbai buvo paskirstyti Lietuvos dailės muziejams Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Plungėje ir kitur. *Tawa nouson* maketas buvo atvežtas į Lietuvą kiek vėliau ir perduotas V. Valiui. Žvelgiant į fundamentalų, modernų, laiko žymių nepaliestą T. Valiaus darbą J. Tysliavos poemai, tapytojui ir grafikui, Nacionalinės premijos laureatui V. Valiui neliko abejonių — knyga turėjo būti išspausdinta. Apie tai prabilo ir I. Korsakaitė *Krantuose*, šiai idėjai pritarė Lietuvos Kultūros ministerija, S. Geda, V. Kubilius. „Baltųjų lankų" redaktoriaus Sauliaus Žuko pastangų dėka, maloniai sutikus Aldonai Valiuvienei, leidinys su išsamiu I. Korsakaitės įvadiniu straipsniu ir kita moksline medžiaga išvydo dienos šviesą Lietuvoje.

Knygos išskirtinumą, be abejonės, lemia dviejų iškilių asmenybių — Juozo Tysliavos (1902-1961) ir Telesforo Valiaus (1914-1977) — jungtis. Kanadoje 1984 m. grafikas Romas Viesulas su savo ir Paul Duval įžangomis, bibliografija bei kita moksline medžiaga išleido puikios kokybės Telesforo Valiaus kūrybos albumą, šio dailininko darbai nuolat būdavo dailės kritikų ir vertintojų akiratyje. Spalvinga J. Tysliavos asmenybė, apvainikuota maksimalistiniais užmojais ir netikėtais sielos proveržiais, nėra sulaukusi deramo dėmesio. Tiesa, po jo mirties užsienyje straipsnius apie J. Tysliavą įvairiems leidiniams parašė A. Mackus, J. Aistis, K. Bradūnas, P. Naujokaitis, A. Vaičiulaitis ir kiti. Retokai poetas buvo prisimenamas tėvynėje. Šiltus prisiminimus apie J. Tysliavą mažumėlę aprašė A. Venclova, A. Gricius. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, 1967 m. Vilniuje pasirodė poeto poezijos rinktinė *Nemuno rankose*, taip pat buvo išspausdinti Vaižganto, Šatrijos Raganos dvitomiai, J. Šeiniaus kūrybos tomas... Po kelerių metų situacija pasikeitė. A. Griciaus knyga *Keliai keleliai* 1973 m. pasirodė gerokai išdarkyta cenzūros, neleista ten spausdinti atsiminimų apie Vaižgantą. Nelieka abejonių, kad, jeigu tuo metu būtų spausdinta J. Tysliavos rinktinė, ten nebūtų patekusi *Tawa nouson*. (Užsienyje ji išleista 1954 m. *Gabijos* metraštyje.) Poema bylojo ne tik apie tragišką prūsų likimą, bet ir siejama

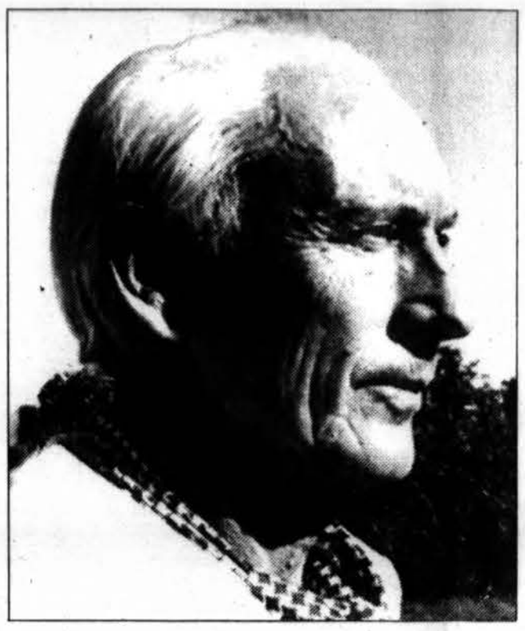

Dail. Telesforas Valius.

su laisvės siekiais okupuotoje Lietuvoje. Neįtikėtinai neapdairūs buvo tuometiniai partiniai ideologai. O gal ir gavo pylos už politinį aklumą?

Mintys kaip sakalai viena
kitą pridurmu
Vejasi, lėkdamos į tolimą, —
rūškaną praeitį,
Ar negalėtum, Viešpatie, šitas pelenus urnose
Vėl paversti kariuomene, vėl kovot papratint?

Poemos pabaigoje poetas rašė: „Mano kruvinoj gulbės giesmėj jau išgaląsto kalavijo ašmens žvanga", tarsi nujausdamas, kad poemai ir bus lemta tapti jo kūrybos gulbės giesme. J. Tysliavos istorinė prūsiškosios tautos tragedijos poema „Tėve mūsų", anot K. Bradūno, tarsi rožančius, suvertas ant prūsiškųjų *Tawa nouson* frazių, o ilgos, kaip litrikiuota kariuomenė, eilutės ta žygiuoja iš mūšio į mūsų kaip homeriškos tragikos ir bibliškos maldos posmai. Įtaigi, dinamiška poemos kalba su įterptais autentiškais prūsų maldos žodžiais, skatina išgyventi visus tragiškus įvykius, atsiduoti autoriaus išmąstymams. („Ar tikrai taip turi būti žemėje? O kaip tada danguje?") Algimantas Mackus nekrologe J. Tysliavai rašė: „Kiekvienąkart, kai prieinu prie tos poemos, gailiuosi, kada autorius, susidėsčius aplinkybėms, poeto plunksną išmainė į redaktoriaus". Kur glūdi šios poemos šaknys? J. Tysliava apie tai prabilo dar jaunystėje. „Mano tauta seniai išmirusi, o kalba, kuria aš norėčiau rašyti — užmiršta", — rašė jis 1929 m. antologijoje *Pirmas dešimtmetis*. Tą patį sakinį, kaip motto dedikavo ir *Tawa nouson* ciklui. Poemą sukūrė jau išspausdinęs penkias poezijos knygas tėvynėje ir rinktinę Amerikoje, parengęs suvalkiečių poezijos antologiją *Sūduva*, priklausęs futuristinei keturvėjininkų grupuotei. Paryžiuje vaikinas iš Geisteriškių kaimo sugebėjo išleisti įvairiakalbį žurnalą *MUBA* (Mūsų baro apžvalga), talpinusį ne tik P. Mondriano, K. Malevičiaus, J. Lipchitzo iliustracijas, bet ir propagavusį lietuvišką kultūrą. Nors užsibrėžti tikslai buvo maksimalūs (J. Tysliava svajojo žurnalą paversti lietuvišku, islandišku, prancūziškų, portugališku, kiniškų, graikišku ir dar, berods, 13 kalbų žurnalu), teišėjo vienas numeris. Beje, Paryžiuje jis išspausdino į prancūzų kalbą išverstą savo eilėraščių knygutę su O. Milašiaus pratarme. Paryžiuje poetas pakliūdavo ir į neįtikinamiausias istorijas. Šį avantiūriškiausią jo gyvenimo tarpsnį vaizdžiai aprašė L. Tapinas knygoje *Iliuzijų mugėje*. Nuo 1932 m. J. Tysliava apsigyveno JAV, iki gyvenimo pabaigos redagavo ir leido laikraštį *Vienybė*, kurį laiką — mėnesinį iliustruotą žurnalą *Lietuva*. Bičiulių ir jį pažinojusių atmintyje išliko kaip geranoriškas, atlapaširdis, kiek ekscentriškas, stačiokiškas vertinimuose, apdovanotas oratoriaus talentu, didinga, karšta, jautria, vaizdinga kalba.

Pradėjęs iliustruoti J. Tysliavos *Tawa nouson*, T. Valius jau buvo Kanados grafikos draugijos pirmininkas, dėstė Centrinėje technikos mokykloje ir universitete Toronte, o vėliau 1967 m. — apdovanotas Kanados šimtmečio medaliu ir Tommas Campanello meno bei mokslo akademijos Romoje aukso medaliu. Už jo pečių driekėsi studijos pas A. Galdiką Kauno Meno mokykloje, vedėjo ir dėstytojo pareigos Vilniaus Dailės akademijos grafikos skyriuje, emigranto keliai Austrijoje ir Freiburge, kur Meno mokykloje (Ecole des Arts et Metiers) dėstė grafiką ir buvo grafikos studijos vedėju. Iliustracijos J. Tysliavos *Tawa nouson* gimė apipavidalinus K. Bradūno, H. Nagio, L. Andriekaus, F. Kiršos, S. Santvaro knygas, sukūrus dramatiško turinio estampus „Tragedija Baltijos pajūryje", „Maras" ir kt. Šiandien galima tik spėlioti, kodėl kelių puslapių J. Tysliavos tekstas sulaukė tokio išskirtinio dailininko dėmesio, skaitlingos interpretacijos (96 eilučių 8 dalių poemai buvo nupiešta 70 iliustracijų), kas skatino iliustracijas grupuoti, suspausti ar išplėsti, įvesti spalvą, panardinti erdvėje, daryti pauzes ar kulminacinius apibendrinimus? Rekviem prūsų palikuonims? O gal paties dailininko nerimas dėl pavergtos savo tėvynės? Perkirtęs kelių užsienio valstybių sienas ir Kanadoje įsitvirtinęs kaip grafikas *par excellence*, dailininkas niekada nesiliovė rūpintis tėvynės reikalais, viena pirmųjų į Lietuvą buvo atvežta jo kūryba. Kartais visai be atlygio iliustravo išeivijos lietuvių rašytojų kūrinius ar aukodavo savo honorarus tautiniams reikalams. Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės muziejų pastaruoju metu vėl pasiekė T. Valiaus darbai iš Čiurlionio galerijos Čikagoje fondo. Dailininkas savo pątirtimi noriai dalijosi su tautiečiais bei dailininkais iš viso pasaulio. T. Valiui teko mokyti Vytautą Igną, Romą Viesulą, Viktorą Simankevičių, Algirdą T. Kurauską, Genę Krivickaitę, Gražiną Mičiulytę-Krašauskienę, Aldoną Jablonskytę ir kitus. „Jis perkėlė į Kanadą reiklias europinės grafikos technines tradicijas, nepaprastai gerai nusimanė apie grafikos metodus ir tobulai mokėjo savo amatą. Šias žinias gebėjo perteikti stilingai ir entuziastiškai. Kaip asmuo buvo itin patrauklus. Švelnus, nepaprastai protingas ir turėjęs daug žavumo", — rašė Kanados grafikas E. Bartram. Ar nebus šios dailininko savybės genealogijos vingiais persidavę Lietuvos dailininkams Vytautui ir Andriui Valiams, bendravime su mokiniais ir aplinkiniais tebenešantiems dvasios šviesą?

Tawa nouson iliustracijos gimė po kelionių į Paryžių, stebint įvairialypes pasaulinio meno struktūras, tobulinant savo darbų technikas vienoje garsiausių Desjobert studijoje, pajutus radikalius posūkius kūryboje. Spalva ir formos ėmė abstraktėti, motyvai tapo ryškūs, daugiau apibendrinti. Neišvengė to ir *Tawa nouson* iliustracijos. „Aš visą laiką dirbu seniai nustatytu dėsniu, kad viskas būtų išbalansuota, kad būtų suvesta į vienumą. Aš negaliu nei litografijoje, nei varyje, nei piešinyje palikti erdvės, kuri būtų kaip dėmė (plėmas). Tokią dėmę aš visuomet išjudinu. Stengiuosi neparodyti daikto, nors puikiai jį žinau", — sakė dailininkas. T. Valiui puikiai pavyko apjungti istorinę prūsiškosios tragedijos poemą su abstrahuota linijų, potėpių ir spalvų dėmių, erdvių visuma, vienur kitur paliekant neryškius figūrų siluetus, istorizmo simboliką ar veidų fragmentus. Impulsyviame piešinyje, iki rytietiško lengvumo išgrynintame potėpyje, dinamiškose linijose juntamas ryšys su monumentaliais autoriaus estampų ciklais „Samogitia", „Paskutinis rytas". *Towa nouson* iliustracijas vienija rotundinio tipo rašmenis primenantis šriftas, prilygstantis japonų rašymui ranka. Pastarieji kaligrafišką rašymą siejo su žmogaus charakteriu, laikė garbingo ir patrauklaus žmogaus požymiu. Meninę knygos visumą papildo J. Tysliavos portretas, skirtingai nuo V. Bartheso ir japono Foujitos Tsugouharu, sukurtas ekspresyvia, dinamiška maniera.

Kadaise A. Mackus ypač džiaugėsi T. Valiaus iliustracijomis H. Nagio poezijos knygai *Lapkričio naktys*, sakydamas, kad autoriaus ir dailininko susitikimas spausdintuose puslapiuose yra natūralus, suprantamas, kad šis, o ne kuris kitas dailininkas yra labiausiai artimas knygos autoriaus dvasiai. T. Valiaus iliustracijomis ir estampais buvo apipavidalinta ir 1990 m. tėvynėje išleista H. Nagio poezijos rinktinė *Grįžulas*. Monumentalioji *Tawa nouson* talentingo žodžio ir meninių vaizdų dėka mūsų širdyse pažadino meilės tėvynei ir pagarbos istorijai stygas, leido dar sykį priartėti prie Lietuvos kultūrai brangių asmenybių — J. Tysliavos ir T. Valiaus.

Vida Mažrimienė

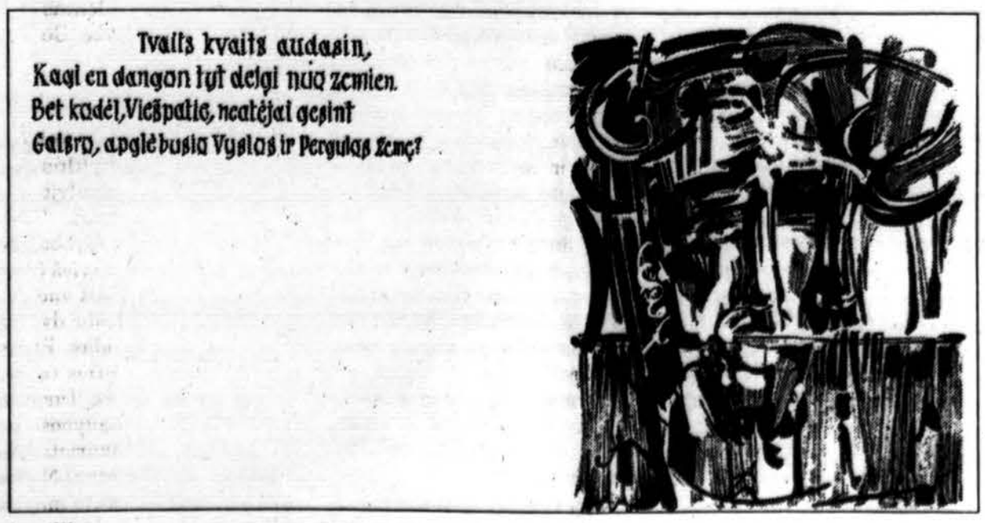

T. Valius. Iliustracija ir tekstas J. Tysliavos *Tawa Nouson*.

Švyturys, kviečiantis mus į tikėjimą ir meilę

Aldona Vasiliauskienė. *Akmenuotas patrioto kelias*. Regnum fondas, Vilnius, 2001. Kietais viršeliais, 528 psl. Kaina sutartinė.

Knygos metrikoje rašoma, kad knygoje apžvelgiamas Lietuvių katalikų mokslo akademiko, pedagogo, politiko, žurnalisto, visuomenės veikėjo Prano Dovydaičio gyvenimo ir veiklos kelias. „P. Dovydaitis ėjo per gyvenimą Žemaičių Didžiojo — vyskupo Motiejaus Valančiaus nurodytu keliu, įvairiose srityse atliktais darbais ir savo gyvenimu tapęs mums pavyzdžiu. Jo, pasaulietiškojo apaštalautojo kelias atvedė jį į Sibiro lagerius, kur 1942 m. lapkričio 4 d. Pranas Dovydaitis buvo sušaudytas".

Taigi, šįmet lapkričio 4 d. sueina lygiai šešiasdešimt metų nuo jo mirties. Pati knyga jau buvo parengta, minint prof. Prano Dovydaičio gimimo 110-ąsias metines, bet dėl lėšų stokos ir kitų priežasčių leidyba buvo atidėta. Knyga buvo papildyta ir pagaliau, minint jo gimimo 115-ąsias metines, pasiekė skaitytoją.

Knyga susideda iš dviejų pagrindinių dalių: „Istoriografinės apžvalgos" (psl. 17-292) ir „Priedų" (psl. 293-494). Knygos gale anglų kalba yra šešių puslapių santrauka. Aštuoniuose puslapiuose matome naudotus šaltinius ir literatūrą. Knyga iliustruota nuotraukomis bei kai kurių raštų ar dokumentų faksimilėmis.

Pirmoje dalyje yra keturi skyriai, kiekvienas su penkiais ar šešiais poskyriais. Pirmajame skyriuje aptarta Prano Dovydaičio gyvenimas ir veikla, vaikystės, mokslo metai, studijos Maskvoje. Aprašoma redakcinio darbo pradžia — *Ateitis*. Įdomus jo, kaip redaktoriaus, pareigų perėmimas iš *Vilties* vyr. redaktoriaus Antano Smetonos. *Vilties* dalininkai, nepatenkinti Antano Smetonos pozicija ir priešišku požiūriu į besiplečiantį ateitininkų sąjūdį, redaktoriaus pavaduotoju kviečiasi P. Dovydaitį. „A. Smetona atsisako savo posto ir su visa redakcijos kolegija pasitraukia" (psl. 45). Anot knygoje cituojamo Juozo Ereto, A. Smetona „šio nustūmimo niekad nedovanojo".

Šiame skyriuje taip pat minima P. Dovydaičio valstybinė veikla. Jis yra vienas Vasario 16 Akto signatarų. Plačiau aprašoma jo, kaip katalikiškosios visuomenės vado, veikla. Ypač ryškus jo, kaip ateitininkų sąjūdžio steigėjo, vaidmuo. „Katalikiškosios organizacijos nepriklausomoje Lietuvoje buvo labai stiprios, todėl, valdžią užėmęs autoritarinis režimas, ėmėsi prieš jas represijų. 1930 m. švietimo ministras K. Šakenis uždraudė moksleivių ateitininkų veiklą; veikiausieji buvo net šalinami iš gimnazijų" (psl. 62-63). „Atėjo eilė ir P. Dovydaičiui, kuris dar nuo *Vilties* laikų buvo užsitraukęs A. Smetonos rūstybę" (psl. 63). Po 1932 metais pasakytų kalbų kaimo jaunimo pavasarininkų organizacijos kongrese Marijampolėje trys pagrindiniai kalbėjai — P. Dovydaitis, J. Eretas ir J. Leimonas už „agitacinio pobūdžio kalbas" buvo sukišti į Marijampolės kalėjimą (psl. 64).

Pasinaudojant archyvine ir liudininkų medžiaga, skaitytojas nuodugniai supažindinamas su tragišku šio mokslininko likimu, komunistams įsigalėjus. Minimos datos, tardytojai, specifiniai „kaltinimai". Jis buvo suimtas 1941 m. birželio 14 d. „Iš tikrųjų, 'svarus' buvo liudijimai apie nusikalstamą P. Dovydaičio veiklą. Jis buvo suimtas ir, vietos gyventojų liudijimu, pririštas už kaklo grandine prie vežimo, beveik visą kelią turėjo bėgti paskui arklį, kone iki Kauno. Iš čia — ilga ir varginanti kelionė į Sibirą — į mirtį" (psl. 80).

Prof. Pranas Dovydaitis.

Antrajame pirmosios dalies skyriuje aptariami Prano Dovydaičio nuopelnai Lietuvos pedagogikai. Rašoma apie jo praktinę ir mokslinę pedagogiką, administracinę veiklą. P. Dovydaitis ne tik įkūrė (1918 m.), trejus metus savo lėšomis leido ir redagavo *Lietuvos mokyklą*, suformuodamas aiškią, katalikišką jos kryptį, bet ir daug rašė. Jo straipsnių tematiką galima suskirstyti į kelias grupes: mokymo priemonės, vadovėlių recenzavimas, žymių pedagogų pristatymas, dėstymo metodika ir verstiniai straipsniai.

Trečiasis skyrius skirtas Prano Dovydaičio ryšiams su Lietuvių katalikų mokslo akademija. Išeivija jo nepamiršo. Dabar Lietuvoje jo vardas keliamas iš užmaršties. Aprašyti gimimo 110-ųjų metinių minėjimai. Knygoje sužinoma, kad 2000 m. kovo mėnesį 114 lietuvių kankinių įtraukti į sąrašą ir papildys Dvidešimtojo amžiaus martirologiją. „Profesorius Pranas Dovydaitis šiame sąraše — penkioliktas..." (psl. 285). Tame sąraše taip pat randami: Teofilijus Matulionis, Adelė Dirsytė, Alfonsas Lipniūnas, Juozas Žemgulys, Vincentas Borisevičius, Pranciškus Ramanauskas, Antanas Šapalas, Juozas Zdebskis, Mečislovas Reinys ir Ignas Skrupskelis. Tai man ir mano kartai gerai žinomos pavardės. Be abejo, tame sąraše jų, mano bendraamžiams žinomų, yra daugiau.

Tarp pirmosios ir antrosios knygos dalių įterptas keleto puslapių apibendrinimas, pavadintas „Valančiaus keliu". Jis baigiamas šiais prasmingais žodžiais: „Profesorius Pranas Dovydaitis, ėjęs ir akmenuotu patrioto keliu, išliko Švyturiu, kviečiančiu mus į tikėjimą, meilę, dorą, pasiaukojimą. Ši neeilinė asmenybė — puikus pavyzdys mums, įžengusiems į antrą atkurtos nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį" (psl. 292).

Antroje knygos dalyje — „Priedai" — yra keturi skyriai. Tai Prano Dovydaičio straipsniai, konferencijos „Profesoriui Pranui Dovydaičiui — 110" pranešimai ir atsiminimai apie profesorių. Pagaliau suglaustai, chronologiškai susumuotas Prano Dovydaičio gyvenimas ir jo veikla.

Nukelta į 4 psl.

Išėjusiems džiaugsmas sugrįžti

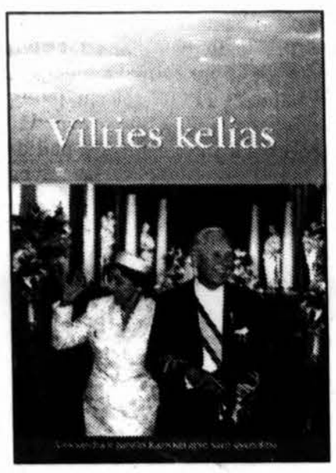

Vilties kelias: Aleksandra ir Juozas Kazickai apie savo gyvenimą — Vilnius: „Tyto alba", 2002. — 428 p.

Dr. Juozas Kazickas atliko darbą, kurio aiškiai stigo jo, kaip *homo socialis* įvairialypėje veikloje — parašė knygą apie savo gyvenimą.

Kaip ir gyvenimas, neatsiejamas nuo jo ištikimosios palydovės žmonos Aleksandros, taip ir knyga *Vilties kelias* yra bendras jų abiejų kūrinys: verslininko, visuomenės veikėjo, filantropo, penkių vaikų tėvo pasakojimas, aprėpiantis bemaž šimto metų epochą, išradingai ir turiningai perpintas A. Kazickienės dienoraščio ištraukomis.

Kurti gyvenimą ne vien sau

Kazickų kūrinys nėra vien eilinė atsiminimų knyga apie prabėgusius laikus. Neeilinė jau vien dėl to, kad tokio potencialo asmenybių, koks yra Juozas Kazickas, tarp lietuvių apskritai nėra daug, tad pasklaidyti biografiją žmogaus, galinčio leisti sau statydinti bažnyčią Himalajų kalnuose, yra natūraliai įdomu.

Bet labiausiai neeilinė ši knyga yra dėl to, kad savo vertybine perspektyva — požiūriu į žmogų, šeimą, visuomenę, tėvynę, religiją — knygos autorius iškyla, kaip liudytojas nesibaigiančio žmoniškumo, kurio nepajėgia nustelbti tekančio laiko srovėje pasirodantys karai, okupacijos, tremtys, kiti sukrėtimai ir nelengvi išbandymai, tenkantys pralaimėjusių ar pavergtųjų daliai.

Šį knygos aspektą noriu pabrėžti, kadangi šiandien vyraujanti visuomenės samprata apie verslo pasaulio žmones ir jų vertybinę orientaciją vadovaujasi patirtimi, gana tolima nuo knygoje sutiktos perpektyvos į žmogų ir jo buvimo prasmę.

Tai krenta į akis, nes apie prasmingos būties paieškas čia kalba žmogus tos profesijos, kuri Lietuvoje sunkiai atsiejama nuo agresyvaus savanaudiškumo, nihilistinės laikysenos visuomeninių reikmių atžvilgiu.

Juozo ir Aleksandros Kazickų gyvenimo istorija liudija kitką: „Žmogus laimingas gali jaustis tik tuomet, kai gražesnį gyvenimą kuria ne vien sau, bet ir kitiems." (429 psl.)

Rūpėjo Lietuvos likimas

Viešajame Lietuvos gyvenime Juozo Kazicko pavardė linksniuojama nuo pat Atgimimo pradžios. Jau Sąjūdžio laikais buvo pasakojamos legendos apie Amerikoje gyvenantį lietuvį, kuris ko gero būtų pajėgus išpirkti iš rusų Lietuvos nepriklausomybę.

Žinoma, tai buvo be galo naivios kalbos, kaip ir viltys, kad, kritus geležinei uždangai, dirbtinai suskaldytos tautos dalys netruks susivienyti ir iškelti valstybės kūrimo darbui pačius pajėgiausius žmones iš abiejų pusių.

Akis į akį su Juozu Kazicku teko susitikti 1990 m. rudenį, lankantis Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Politinės Lietuvos perspektyvos tuo metu buvo gana miglotos: Kovo 11-osios aktas jau buvo paskelbtas, bet po sovietų įvestos ekonominės blokados ir išvystyto didžiulio politinio spaudimo, priimtas moratoriumas jo įgyvendinimui; vidaus politinė padėtis darėsi pavojinga, nes stiprėjo prosovietinių organizacijų („Jedinstvo", Maskvos platformos komunistų ir kt.) veikla, o Lietuvos vadovybėje ryškėjo takoskyra dėl taktinių priemonių apginti ir įtvirtinti valstybingumą — Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis ir ministrė pirmininkė Kazimiera Prunskienė dėl to akivaizdžiai nesutarė.

Juozo Kazicko dėmesys iš esmės ir buvo sukoncentruotas į šią problemą: ar Lietuva išsilaikys? Ar žmonės tiki nepriklausomos valstybės galimybe? Kurią poziciją — Landsbergio ar Prunskienės — labiau palaiko Sąjūdis? Kiek žmonės pasitiki Lietuvos valdžia? Kaip jie elgtųsi, jeigu sovietai panaudotų jėgą?

Žvilgsniu iš tolo

Kodėl tai prisimenu dabar, perskaitęs jo knygą? Todėl, kad knygos sužadinti įspūdžiai iškelia iš atminties patyrimus, kuriuos norom nenorom gretini su perskaitytais dalykais, ieškodamas atitikimų bei skirtumų ir iš to natūraliai darydamas atitinkamus vertinimus.

Anas susitikimas man paliko dvejopą prisiminimą. Viena vertus, mačiau gerai Lietuvos dramą suvokiantį žmogų, blaiviai vertinantį atsivėrusią istorinę progą ir iš to kylančius pavojus. Nors savo požiūrio į situaciją Lietuvoje J. Kazickas neeksponavo, galima buvo pastebėti, kad nuo daugelio kitų išeivijos veiksnių jis skyrėsi mažesniu reiškiamos euforijos laipsniu ir juntamu rūpesčiu dėl stiprėjančių politinės vadovybės nesutarimų.

Tad Lietuvai išsikovojus laisvę, dr. J. Kazicko raišką tėvynėje ir pasaulyje per nepriklausomybės dešimtmetį teko stebėti jau iš atokiau.

Ne iš šio laiko aukštumų

Užvertus paskutinį knygos *Vilties kelias* puslapį, daug abejonių ištirpsta. Nuosekliai, įtaigiai ir išradingai papasakota dr. J. Kazicko gyvenimo istorija pagrindžia knygos herojaus pasirinkimus ir motyvuoja paskatas, lėmusias vienokių ar kitokių jo žingsnių prasmę.

J. Kazicko asmenybės įspūdis, patirtas 1990-aisiais Amerikoje, savo integralumu man pasirodė tinkantis dėstymui minčių žmogaus, kurio atsiminimus skaičiau 2002-aisiais. Tapo lengviau atskirti žmogaus tapatybę, jo vertybines nuostatas, tikslus bei priemones tiems tikslams įgyvendinti, nuo laikraštinių efektų.

Tada darėsi suprantama, kodėl Juozas Kazickas ėmėsi statydinti bažnyčią Himalajuose, kodėl grindė Via Dolorosa kelią Jeruzalėje, kodėl kvietė į Trakus savo svečius iš viso pasaulio ir mėgino atskleisti jiems Lietuvos istorijos dalelę, kam pirko griuvėsius Šv. Jono gatvėje Vilniuje ir atkūrė juose viduramžių Lietuvos rūmus.

Aleksandra ir dr. Juozas Kazickai.

Liudyti istorinę tiesą

Knygos autorius nesivaržo liudyti savo buvusios draugystės arba turėtų ryšių su žmonėmis, apie kuriuos Lietuvoje — dėl informacijos stygiaus, okupacijos laikais sovietinės propagandos įkaltų stereotipų arba jau nepriklausomybės metais išryškėjusios tarptautinės opinijos į tam tikrus mūsų istorijos aspektus — tylima ar kalbama klišėmis, per daug nesigilinant į istorines aplinkybes ar politinį ano meto kontekstą.

O J. Kazickas tačiau apie juos kalba. Ir kalba dažniausiai pozityviai, ne vieną jų apibūdindamas, kaip šviesias, idealistiškai nusiteikusias, lietuviškam reikalui pasiaukojusias, sąmoningai riziką ir atsakomybę prisiėmusias asmenybes. To priežastis: liudyti istorinę tiesą.

A. ir J. Kazickų gyvenimo istorija papasakota ramiai, be sentimentalumų, be plačios jausminės skalės. Net tragiški gyvenimo epizodai papasakoti su pagarbą keliančiu santūrumu.

Vyro meilė ir nepalaužiamas įsipareigojimas žmonai, kaip ir žmonos ištikimybė savo vyrui bei globėjui, yra ta ypatingoji *spiritus movens*, laimingai išnešusi Kazickų šeimos laivelį per jų gyvenimo daliai tekusias dramatiškas audras.

Papasakota gyvenimo istorija leidžia gana natūraliai, be ypatingo perdėjimo ir moralizavimų, pasakyti J. Kazickui žodžius, kurių Lietuvos visuomenei reikia, bet kuriuos ištarti toji visuomenė stokoja asmenybių, galinčių juos paliudyti savo pačių gyvenimo patirtimi: „Lietuvai labai trūksta vilties ir tikėjimo. Tad ryžausi išleisti savo atsiminimus: jei koks — ypač jaunas — žmogus, perskaitęs juos, nors truputį sustiprins savo viltį, jau nebus neprasmingas ir mano pasakojimas, kaip Sibiro tremtinių vaikas, paveldėjęs vien savo tėvų moralinius principus, nuėjo ilgą kelią nuo kieto gulto nešildomame kumetyne iki tviskančių maharadžios rūmų ir prestižiškiausių Amerikos klubų". (431 psl.)

Autorius priduria, kad kartu ši knyga — ir „padėkos žodis Dievui, gyvenimui. Tai mūsų ačiū artimiesiems, draugams. Tiems, kurie būdami šalia davė mus laimingus. Ir tiems, kurie jau nukeliavo į amžinybę, bet paliko mums neįkainojamą dovaną — nepamirštamas bendravimo su jais akimirkas". (Ten pat.)

Verta skaitytojų dėmesio

Vertinant knygą, kaip literatūros kūrinį, kaip autoriaus subjektyvią perspektyvą į savo gyvenimą ir Lietuvos istoriją, arba kaip veikalą, kuris atsakytų į klausimą, ar taip tikrai *galėjo būti*, tenka neabejotinai pripažinti, kad darbas atliktas svariai: įtikinamai, rimtai, brandžiai.

Tai knyga, apie kurias sakoma: parašyta su išmintimi. Ne populiarumui, ne reklamai, ne masėms papirkti ar prieš jas pasipuikuoti, o žmogiškosios egzistencijos prasmei ir gyvybės vertei liudyti.

Tiek medžiagos apvaldymo, jos susisteminimo bei pristatymo atžvilgiu, tiek ir literatūrine savo išraiška knyga *Vilties kelias: Aleksandra ir Juozas Kazickai apie savo gyvenimą* yra verta skaitytojų dėmesio: kalba žodinga, sklandi, istorija vystoma gyvai, dinamiškai, kartais dramatiškai ir emocingai, be nereikalingų pasikartojimų.

Atsiminimuose daugybė vykusiai parinktų, išradingai bei skoningai sukomponuotų, iliustracijų. Skaitytojas prieš jo akis atsiveriančių įvykių bei vaizdų be atvangos genamas toliau: atsivertus knygą — negali padėti į šalį.

Čia tenka pažymėti ir knygos bendraautoriaus, *Lietuvos ryto* žurnalisto Vlado Bartasevičiaus įnašą. Nėra abejonės, kad jo literatūrinis talentas, taip pat prestižinės leidyklos „Tyto alba" (direktorė Lolita Varanavičienė) profesionalus redagavimo bei knygos apipavidalinimo (dailininkė Vida Kuraitė) darbas daug prisidėjo prie šio sumanymo sėkmės.

Esama ir smulkių krislų

Atoliepį apie Aleksandros ir Juozo Kazickų atsiminimų knygą netiktų baigti vien liaupsėmis. Kiekvienas darbas, kad ir kaip teigiamai būtų vertinamas iš esmės, paprastai lieka atviras pastaboms kuriuo nors siauresniu atžvilgiu.

Tokių nedidelių priekaištų galima būtų padaryti ir iš esmės sėkmingo projekto *Vilties kelias* bendradarbiams. Tos pastabos liestų gal daugiau specifinius dalykus — lietuvių išeivijos istorijai ir joje veikusiems asmenims būdingas detales, nebūtinai žinomas platiesiems Lietuvos gyventojų sluoksniams.

Todėl į kai kur knygoje pasitaikančius netikslumus arba net ir klaidingą tam tikrų detalių pristatymą ar traktavimą, manyčiau, esant reikalinga čia atkreipti dėmesį.

Pavyzdžiui, skyriuje „Antinaciniame pogrindyje" teisingai kalbama apie susikūrusią pogrindinę Lietuvių fronto organizaciją, kurioje dr. J. Kazickas veikė Lietuvoje iki 1944-ųjų. Tačiau antrojoje knygos dalyje ne vienu atveju rašoma apie neva išeivijoje veikusį kažkokį „Lietuvių aktyvistų frontą". Tokios organizacijos nebuvo. Išeivijoje veikė ir iki šiol tebeveikia Lietuvių fronto bičiuliai. Šios organizacijos vieno vadovų, rezistencijos veterano prof. Damušio vardas yra Adolfas, o ne Alfonsas, kaip rašoma knygoje. Premjerę Kazimierą Prunskienę 1990-ųjų gegužę pas JAV prezidentą George Bush, drauge su dr. J. Kazicku, lydėjęs antrasis asmuo nebuvo vien „vertėjas Nakas", bet Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje išskirtinai efektyviai informaciniame fronte pasireiškę jaunosios kartos Amerikos lietuvis Viktoras Nakas.

Panašių smulkių nusprūdimų knygoje esama ir daugiau, tačiau ne jie lemia knygos vertę. Viena, ko išties galima knygoje pasigesti — tai pavardžių rodyklės. Ji gerokai apsunkina naudojimąsi knyga ir tampa bereikalinga kliūtimi knygoje disponuojamos informacijos efektyvesniam įsiliejimui į kitus šaltinius.

Vidmantas Valiušaitis

Rainer Maria Rilke

AUDRINGA NAKTIS LYG DIDELIS GESTAS

Audringa naktis lyg didelis gestas,
kurin daug daiktų Dievas deda;
stovi dangus, tykiai šnabžda žvaigždės
ir galingam siausme ieško sau atramos.

Bet neveiklumo Dievas nenori.
Svyruodami bąla ir miškas, ir siena.
Ir per visas šios žemės gatves
lekia šimtas tamsiųjų žirgų:
Dievo artėjančios rankos šešėliai.

NORS KAIP BEVADINTUM VISKĄ

Nors kaip bevadintum viską naktį,
ne dėl mūs vardo daiktai bus didi:
atskrieja strėlės tvirtos, dusdamos,
kaip iš lankų, įtemptų žaidimams.

Ir kaip tie piligrimai, netikėtai
nukritus paskutinei dangos klostei,
altoriuj regi taurę bekraujuojant
ir nebegrįžta jau iš tos palaimos:
taip ir į skritulius susminga strėlės
ir bevirpėdamos juose palieka.

Annette von Drosze - Hulshoff

EŽERO PAGUODA

Tviskantis ežeras — mano paguoda.
Kiek suraminimo širdžiai jis duoda!
Liūlančios žalsvos ir melsvos vilnys
Man lyg melodijos žavinčios, kilnios,
Iš paslaptingos fleitos pasklidę,
Kviečia mane susitikt, pamatyti
Tuos mano brangiuosius, anksti netektuosius,
Kuriais ir džiugiai ir pro ašaras guosiuos.

Vertė **Alfonsas Tyruolis**

Annette von Drosze-Hulshoff, 1797-1848, vokiečių poetė.

Švyturys, kviečiantis...

Atkelta iš 3 psl.

Knygos pratarmėje autorė Aldona Vasiliauskienė pamini, kad 1975 m. Juozas Girnius išleido išsamią, beveik 800 puslapių studiją apie Praną Dovydaitį. „Monografijoje profesoriaus gyvenimas ir veikla pateikiama plačioje ano meto Lietuvos politinio bei kultūrinio gyvenimo panoramoje. Tačiau 1,500 egz. tiražu Čikagoje išleista knyga jau tapusi bibliografine retenybe... Be to, dr. J. Girniui nebuvo (ir negalėjo būti!) prieinamos įvairių Lietuvos archyvų spec. fonduose saugomos svarbios bylos, kurių medžiaga atskleidžia bei praplečia ir papildo P. Dovydaičio gyvenimo kelią" (psl. 19).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, aš daug sutelktų lietuviškų žurnalų rinkinių ir knygų išsiunčiau Lietuvon. Priėjęs prie Juozo Girniaus *Pranas Dovydaitis* knygos, atsimenu kaip dabar, ją nutariau sau pasilaikyti. Dabar turiu ir ją, ir Aldonos Vasiliauskienės *Akmenuotą patrioto kelią*. Pastaroji praplečia ir įdomiais faktais papildo Juozo Girniaus monografiją. Būtų idealu, kad, įsigyjantieji A. Vasiliauskienės knygą, kartu gautų ir J. Girniaus parašytąją. Juk, įdomiu sutapimu, abiejų išleista po 1,500 egzempliorių.

Užsklandai sakiniu ar dviem norisi šias dvi knygas sugretinti. J. Girniaus knygą galima aptarti, kaip Prano Dovydaičio asmens, jo charakterio ir asmenybės bruožų portretą. Knygą skaitant, išryškėja jo dinamika, atgyja gyvas jo vaizdas. A. Vasiliauskienės kruopštų darbą reikėtų apibūdinti kaip biografinę mozaiką, kur pilna dokumentuotų faktų, kur viskas savo vietoje. Knyga moksliškai sandari, ne be reikalo laimėjusi antrąją premiją Čikagoje leidžiamo *Lietuvių balso* konkurse.

J. Girnius savo knygos apie Praną Dovydaitį pačioje pabaigoje prisimena prancūzų filosofą J. P. Sartre. „...Sartre ne be reikalo kalbėjo, kad mirusieji atiduodami į gyvųjų rankas: nuo šių pastarųjų priklauso, ar mirusieji pamirštami ir tokiu būdu lyg galutinai pasmerkiami mirčiai, ar jie atsimenami ir tokiu būdu išlaikomi gyvi. Dovydaičiui mirus jau daugiau kaip prieš trisdešimt metų ir vis retėjant tiems, kurie jį gyvą pažinojo, svarbu ne tik istoriškai apžvelgti jo darbus, bet ir jį patį išlaikyti gyvą kitų kartų atminime" (psl. 715).

Galime tik džiaugtis, dabar turėdami du, vienas kitą papildančius, veikalus, įgalinančius P. Dovydaičiui likti gyvam mūsų tautoje ne tik savo darbais, bet ir pačiu šviesiu savo asmeniu.

Romualdas Kriaučiūnas

DRĄSA IR IDEALIZMAS...

Atkelta iš 1 psl.

Jį pasiunčiau patikrinti Ilekio būrelį, kuris nakčiai buvo pasilikęs prezidentūroje. Senamiestyje sukilėliai drausmingai patruliavo, lygiai saugojo visų krautuves ir pastatus bei ligonines.

Tai tik maži fragmentai iš pirmųjų sukilimo dienų. Senamiestyje išbuvau tik penkias dienas. Vidaus reikalų ministrui Šlepečiui įsakius anksčiau buvusiems policijos tarnautojams sugrįžti į senas vietas, atėjo viršininkas Vilpišauskas, jam perdaviau nuovados namą, tik su vienu peršautu langu, o sukilėliams liepėme išsiskirstyti. Tą pačią dieną buvau pakviestas į LAF Kauno štabą, ėjau reikalų vedėjo ir tiekimo pareigas. Teko būti liudininku, kai vokiečiai „rekvizavo" mūsų suremontuotą ir paskirtą ministrui pirmininkui automobilį, ir kaip iš ministerijų raštinių paėmė rašomas mašinėles, ir t.t. Įdomu ir tai, kad teko pergyventi nacionalsocialistų (Pyragiaus) vadovaujamą pučą prieš LAF štabą ir kai tuos maištininkus uždarėme į vieną štabo kambarį. Kauno komendantūrai tačiau sunkiau vyko susitvarkyti su tuo puču. Įdomių prisiminimų yra iš kovų ant Aleksoto tilto ir prie radijo stoties Žaliakalnyje.

Vėliau, įsikūrus Lietuvių frontui, daugelis sukilimo vadovų buvo išvežti į Vokietijos kalėjimus, jų tarpe L. Prapuolenis, P. Žukauskas-Narutis, A. Damušis ir kt. Susižinojimas pasunkėjo, teko persigrupuoti kovoje su naciais. Naujose pogrindžio pareigose darbas buvo dar sunkesnis, besiruošiant partizaniniam karui prieš sovietų antrąją okupaciją. Jaunystės idealizmas ir tinkamas pasiruošimas gyvenimui viską nugali. Laisvės vizija pasiekiama per idealizmą. Kas šiandien atrodo buvo neįmanoma, anomis dienomis drąsa ir desperacija vertė nykštuką kovoti prieš galijotą.

— Ačiū už pokalbį ir tikimės išgirsti daugiau.

Redakcija